

*Юрчак Г. М.,**кандидатка філологічних наук,**доцентка кафедри мовознавства**Івано-Франківського національного медичного університету**Музика Т. Є.,**кандидатка філологічних наук,**доцентка кафедри іноземної філології та бізнес-комунікації**ЗВО «Університет Короля Данила»*

ОСОБЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНО-МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В РОМАНІ «СУЗІР'Я ЛЕБЕДЯ ЮРІЯ КОСАЧА»

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей національно-мовної картини світу в романі «Сузір'я Лебедя» українського еміграційного письменника ХХ століття Юрія Косача. У статті виявлено, що національно-мовна картина світу постає як результат відображення в художній мові сприйняття й інтерпретації навколишнього світу та людини. Доведено, що мовна картина світу – складна система концепцій, яка відображається на різних рівнях мови, зокрема на лексичному, граматичному та фразеологічному. Мовна картина світу в романі «Сузір'я Лебедя» Юрія Косача є багатогранною. Її домінантами визначено емоційно-забарвлені слова, слова-символи, неологізми, синоніми, діалектизми, архаїзми, фразеологізми, прислів'я та приказки, крилаті фрази, афоризми, наявність великої кількості стилістичних фігур, зокрема метафор, персоніфікацій, паралелізмів, порівнянь (простих, поширених, приєднувальних, заперечувальних), епітетів, градацій, ампліфікацій, полісиндетонів, інверсій, перифразів, тавтологій, які передають національний колорит та є втіленням українського характеру. Використання у мовленні оповідача засобів фольклорної поезики розширює межі зображення національного світу, надає роману оригінального стильового забарвлення. Доведено, що оригінальність індивідуального світобачення автора роману-хроніки зумовлює підбір тих стилістичних засобів, які допоможуть автору створити необхідний оповідний тон. Розглянуто введення в художню канву твору легенд, народних пісень, прикмет і забобонів, вірувань, прислів'їв та приказок, які приносять створенню унікальної національно-культурної атмосфери у творчості письменника. Також вагоме місце посідають цитати з творів Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, які підсилюють націоналістичне сприйняття твору, піднесення патріотичного духу, насичують його лексику підсилено-емоційною тональністю. Аналіз художнього стилю Юрія Косача розкриває процес відтворення унікальної національно-мовної картини світу, що сприяє формуванню та збереженню національної ідентичності та духовності українського народу.

Ключові слова: національно-мовна картина світу, стилістичні фігури, фразеологізм, оповідь, роман.

Постановка проблеми. Юрій Косач – письменник-емігрант, який, як стверджує Р. Радишевський, «завжди стояв на позиції державотворця, все життя натхненно працюючи задля великої ідеї відновлення української держави» [1, с. 16]. Його постать водночас є доволі контроверсійною, оскільки він часто

звинувачувався письменниками діаспори у співпраці з радянським режимом. Дослідниця С. Семенко, у своїх дослідженнях доводить, що «навіть у найбільш прорадянських виступах Ю. Косача проглядається захист національної гідності українців» [2, с. 47]. Так, В. Войтенко зазначає, що найголовнішими в житті Ю. Косача все ж були дві речі – Слово і Україна [3, с. 10], ніщо не змогло б їх роз'єднати. Тому саме українському слову Ю. Косач надавав великого значення. Якщо в ранніх творах, зокрема в романах «Затяг під Дюнкерк» (1935), «Дивимося в очі смерті» (1936), «Чад» (1937), «Рубікон Хмельницького» (1941) простежується орнаментальність стилю (мозаїчність композиції, багатство тропіки, складна побудова тексту, нагромадження оздоб, прикрас, то в таких романах як «Еней і життя інших» (1946), «День гніву» (1947), «Сузір'я Лебедя» (1983), «Володарка Понтиди» (1987), «Чортівська скеля» (1988) відчувається «змужніння» авторського стилю, зокрема вони характеризуються інформаційною насиченістю, філософськими роздумами, але, водночас, як визначив Ю. Шевельов, стиль Косача стає лапідарнішим, «економнішими стали засоби, сугестивнішим слово» [4, с. 225], письменник надає більшої ваги окремому слову, рисі, пунктирові вражень, його мова мужніє, «скидає з себе маскарadne вбрання» [5, с. 17], мова стає відточеною та суворою, проте орнаментальність подекуди все ж залишається, власне тому можна стверджувати, що це особливість авторського стилю.

Об'єктом нашого дослідження є роман Ю. Косача «Сузір'я Лебедя». Предметом аналізу постає національно-мовна картина світу в родинній хроніці письменника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Ю. Косача впродовж останніх років ставала неодноразово об'єктом зацікавленості, оскільки вона є цінним джерелом для науковців. Зокрема варто відзначити праці таких сучасних дослідників як В. Агеєвої, І. Василюшина, М. Васьківа, О. Дмитрук, Ю. Мариненка, Н. Мафтин, В. Мацька, С. Павличко, Р. Радишевського, А. Ращенко, М. Реутової, С. Романова, С. Семенко, Г. Семенюка, І. Сквирської та ін. В. Агеєва досліджує проблеми стильового поділу української літератури ХХ ст., зокрема розвиток модернізму, в якому самобутньо репрезентував себе і Ю. Косач. Дослідниця Н. Мафтин у монографіях «Західноукраїнська та еміграційна проза 20–30 х років ХХ століття: стильові та ідейні парадигми», «У пошуках «Grand» стилю: західноукраїнська та еміграційна проза міжвоєнного двадцятиліття»

аналізує творчість письменників-емігрантів, зіставляє їхні ідіостилі зі стилевими напрямками актуального часу, з'ясовує індивідуально-стильові стратегії, які реалізуються на ґрунті національної традиції художнього слова». Г. Звягіна аналізує особливості функціонування фразеологічних одиниць, наявних творах Ю. Косача, стилістичні аспекти романістики письменника-емігранта. Мовознавчі аспекти творчості Ю. Косача поки не ставали об'єктом активного зацікавлення науковців, тому вивчення специфіки художньої реалізації мовної картини світу в романах Ю. Косача є актуальною проблемою.

Мета статті полягає у виявленні особливостей національно-мовної картини світу в романі «Сузір'я Лебедя» Ю. Косача.

Виклад матеріалу. Мова є основним засобом формування і вираження знань, думок, почуттів та сприйняття світу людиною. У мові певної нації репрезентуються результати когнітивної діяльності народу. Картина світу – це витвір мисленнєвої діяльності, результат освоєння навколишнього світу.

Мовна картина світу, як стверджує Селіванова О., – «це представлення предметів, явищ, фактів, ситуацій дійсності, ціннісних орієнтирів, життєвих стратегій і сценаріїв поведінки в мовних жанрах, категоріях, явищах мовлення, що є семіотичним результатом концептуальної репрезентації дійсності в етносвідомості [6, с. 365]. Вивчення національно-мовної картини світу сягає досліджень німецького науковця Вільгельма фон Гумбольдта, згодом його ідеї розвинув О. Потебня. Український учений досліджував взаємозв'язок мови і нації. Концепція О. Потебні полягає в дослідженні таких мовних категорій як «мова», «слово», «думка», які взаємодіють із концептами «народ», «нація». У сучасній лінгвістиці питання національно-мовної картини світу досліджують І. Голубовська, В. Кононенко, А. Загнітко, А. Звягіна, О. Селіванова та інші.

Унікальність власне національно-мовної картини світу простежується на різних мовних рівнях, проте, як вважає дослідник А. Загнітко, саме в лексичі найбільш яскраво відображено її особливості [7, с. 51]. Лексеми мають здатність відображати національне світобачення народу, його духовні цінності, культурні явища, історичні аспекти існування тощо. Дослідниця І. Заремська вважає феноменом національно-мовну картину світу, яка є «результатом взаємодії колективної мовної свідомості, реального світу і мови як засобу репрезентації знання про світ» та тлумачить її як «виражене етносом за допомогою засобів певної мови світовідчуття і світорозуміння; вербалізована інтерпретація мовним соціумом навколишнього світу і себе самого в цьому світі» [8, с. 400]. Національно-мовна картина світу відображає когнітивні, культурні і національні особливості народу. Аналіз художньої спадщини митців українського слова допомагає глибше збагнути національну своєрідність українського народу, адже художній твір є історичним надбанням культури.

Романи Ю. Косача віддзеркалюють багату національно-мовну картину світу українського народу. Одна з основних особливостей його творчості – це відтворення духовності та національної ідентичності українського народу через мову, образи, традиції та історію. Аналіз мовних засобів художнього твору є важливою складовою дослідження літературного тексту, оскільки мовленнєві засоби допомагають передати авторську інтенцію, створити образи, виразити емоції та ідеї.

Роман «Сузір'я Лебедя» Ю. Косача був надрукований у 1983 р. у Нью-Йорку у видавництві М. Коця. Роман розпо-

чинається посвятою, сповненою любові та шани до батьків, а також у ній автор інформує про те, що герої твору належать до славетного козацького роду, а родинна сага (саме так автор визначив жанр твору) є «елегією згадкою про той ідейно наснажений патріотичний прошарок українського суспільства минулої доби» [9, с. 4]. Роман розпочинається метафоричним образом саду, він «снігово-кармазинний ураган, віхола» [9, с. 5]. Сад постає містичним явищем, з яким будуть пов'язані важливі події твору. Сад в Ю. Косача – це алюзія на поезію Т. Шевченка «Садок вишневий коло хати». Сад – це своєрідна ідилія, місце, де збирається щаслива сім'я. Такою локацією для героя твору Олелька був сімейний сад, а поруч, замість вишні (як у Шевченка), ріс каштан, що символізував міцність роду Рославців, був «владарем цієї садиби» [9, с. 12]. У образі каштану автор втілює ідею «світового дерева, або дерева життя», яка поширена у міфології і слугує уособленням єдності світобудови (коріння – потойбічний світ, підніжжя стовбура – людський світ, крона – світ божества), концепція «світового дерева» у романі презентує ідею про міфічні зони: минуле, сучасне й майбутнє. Так, сад у романі – це місце сили та гармонії, проте одного разу, коли Олелько повернувся додому, то квітучий сад, який раніше його заспокоював та давав сили, «наповнював відчаєм, почуттям порожнечі» [9, с. 47]: «сад шумів здивованим шепотом кленів, акацій, каштанів, жеврів отруйно-солодким, вщерть пристрасним запахом... а серце Олелькове стискалося» [9, с. 48]. Автор вдається до паралелізму, природа феноменально відчуває внутрішній психологічний стан героя. Простежується гармонія між картиною природи й настроєм героя. Пейзаж є вагомим образом у романі. Письменник добирає саме ті деталі краєвиду, які зможуть передати почуття героя, викликати певні асоціації. Особливістю ідіостилу Юрія Косача є не лише майстерне створення яскравих пейзажів, але й «олюднення» природи, надання їй людських психологічних якостей, які відчують внутрішні хвилювання живих істот. Автор персоніфікує природні явища, зокрема звертається до саду, як до живої мислячої істоти: «а сад мовчав» [9, с. 208], «півонії виспівували жарким килимом» [9, с. 216], «місяць вийшов з-за дубів і впав на його худе обличчя» [9, с. 232]. Природа відображає емоції героїв роману: «Жайвір високо знявся і упав» [9, с. 210] – Олелько дізнався, що тітка Лара палила скирти (тобто була причетною до організації підпільної боротьби); «ліс аж гудів багряною зливою; ... в обозовище трублено в роги, немилосердно рвалися пси» [9, с. 255] – Олелько дізнався, що в лісі вбито людину; «падає листя, сад ніби оголений» [9, с. 270] – почалася війна. Природа допомагає розкрити особливості психоемоційного стану героїв родинної хроніки, наводить читача на роздуми про пошук сенсу життя, змушує замислитися над долею роду, а відтак і держави та її народу.

У Ю. Косача природа одухотворена, автор вбачає у ній живу силу, яка наділена чудодійними властивостями. В описах природи автор часто використовує образи міфічних істот, зокрема єдинокорів, опирів, мавок, перелесників, русалок, лісовиків; духів доли Рода і Рожаниці, Зін-Зія, лісового царя Оха, Антея, божества пантеону Київської Русі Симаргла, богині родючості Мокоші, верховного бога Галичини і Поділля Зельмана тощо. Ю. Косач використовує міф про Антея, який, вдаряючись об матінку землю, набирається сили. Герой твору Тріадо говорив, що ми живемо із землі, без неї ми ніхто й ніщо: «Сила в землі, в чорній, чорнющій землі» [9, с. 100]. Справжнє ім'я Тріадо –

Нечипір Кулик, він носив вишиту сорочку і плісові шаровари, однак ноги його були босими, очевидно, так він почувався ближчим до землі, відчував нерозривний зв'язок із нею. Дядько Олелька, якого називали Силою, вірив у надлюдські сили, що керували світом. Він розповідав, що у лісі водяться потерчата, русалки, перелесники, існують опирі та відьмаки. Вони самі людям не шкодять, але не потрібно втручатися у природу, бо тоді біда неминуча. Відчувається вплив на Ю. Косача Лесі Українки, яка в драмі-феєрії «Лісова пісня» намагалася віднайти гармонію між світом людей та природи. Світ природи в Лесі Українки допомагає людині, дає їй духовну міць. В Ю. Косача природа персоніфікована – постає як жива, мисляча істота. Герой твору Олелько звертається до саду, щоби той підказав йому, як допомогти батькові зберегти найсвятіше – рід. Таке звернення до природи притаманне й народним пісням. Ю. Косач часто вводить у художню канву твору народні пісні. Його художньому тексту притаманна образність народних пісень, обрядових і соціально-побутових, зокрема рекрутських, стрілецьких тощо. Так, герой твору Олелько, звертається до сил природи, щоби ті допомогли йому зберегти те, що найсвятіше – родину. Олелько говорить: «Скажи, саде, де ж правда? Скажи, прошепочи, не бійся. Скажи, що будеш снувати своє голубе павутиння долі, байдужий до наших смутків і наших хуртовин і наших радостей. Скажи, коли втомлений невідучістю й недовіршеністю моєю, прийду до тебе, що шелестом шовкових вістей своїх прохолодиш мені чоло, рахманно квіття твогого осяєш світанням ніч мою» [9, с. 208]. У його зверненні наявні ознаки української лірики (високий рівень емоційності, емоційно-забарвлений стиль, чутливий, герой схильний до переживань, різноманітність художніх засобів).

Загалом особливістю стилю Ю. Косача є використання в романах, зокрема в аналізованому, української духовної спадщини: народних пісень, зокрема обрядових, історичних, соціально-побутових, елементів звичаїв та обрядів (обряд на Івана-Купала, провадження у дорогу, зустрічання весни.), народних прикмет і забобонів (коли собака довго гавкає – проганяє злі сили; кажан влетить у хату – то до смерті когось із родичів).

Після Трійці дядько Сила бачив закутих у сталь лицарів – це, за народним повір'ям, передвістя війни [9, с. 175]. Звертається письменник і до легенд (легенда про сина Гонти, про криницю в Рославцях, про Скита, що малював Софію Київську, міф про Антея), до історичних постатей, зокрема до Богдана Хмельницького, Івана Гонти, а також Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки. Образ Кобзаря часто згадують герої під час своїх дискусій, бо національна ідея для Ю. Косача є імперативом його світобачення, а ідея України – осердям національної концепції Шевченка. Герой твору Немирич, розповідаючи про власну книгу, яка вийшла друком у Кракові, казав, що метою її написання було не скерувати на правильний шлях дегенератів, а вона є пересторогою для «живих і для ще ненароджених» [9, с. 77]. Фраза героя суголосна з посланням Кобзаря «І мертвим, і живим, і ненародженим...», де Шевченко нещадно таврує представників українського панства через те, що ті цураються рідного: власної історії, мови, культури. Ю. Косач не даремно використовує ці рядки, адже намагається змусити схаменитися українську інтелігенцію та виправити помилки історії, бо до рідної землі «треба повернутися» [9, с. 77]. Шевченко для родини Рославців був генієм, і, як стверджує герой

Олелько, належав навіть до їх роду. Збірка «Кобзар» завжди стояла в гостинній кімнаті, бо його читали щодня. Впродовж цілого твору автор згадує Шевченка, цитує його вірші.

Національного піднесення надає твору також поезія І. Франка: «...І повстала Україна, Велика і вільна, Від Кубані по Сян-річку. Одна й нероздільна...» [9, с. 205]. Ці рядки віддзеркалюють національні погляди Рославців. Вони сильні духом, проте розуміють, що через їхні націоналістичні погляди буде знищений їхній рід, проте готові боротися. Так і сталося з українською інтелігенцією, історія засвідчує її нищення, проте не вдалося винищити українську культуру. За допомогою ампліфікації Ю. Косач описує свою мрію: «Я вимріяв собі не розмічену Україну, а державу, що є початок і кінець усього. Не безкраїм обрії півночі, але південь буде перлиною, а перлина – це Україна, це Степова Еллада. Це продовження Босфорського царства, імперії Мітридата, це могутній Київ, що буде третім Римом» [9, с. 205-206].

У романі Ю. Косач цитує українські прислів'я і приказки, які увиразнюють й роблять особливою мову персонажів, у Ю. Косача відображають світ крізь призму комічного: «Хвали мужика в полі, а пана в домовині» [9, с. 175]; «Чим більше в ліс, тим більше дров» [9, с. 228]. У «Сузір'ї Лебедя» оповідна тканина твору перемережена віршовими вставками, що теж характерно для саг. Автор використовує різноманітні стилістичні фігури, зокрема метафори: «око іншого світу» [9, с. 43], «хмарка пилюги і диму» [9, с. 61]; шкварне сонце» [9, с. 67], «сіль народу» [9, с. 67], «кораблі хмар» [9, с. 82], «шепіт листви» [9, с. 131], «свічадо ставка» [9, с. 150], «лілейні грона бузку» [9, с. 150], «кучері саду» [9, с. 175], голубе павутиння дум [9, с. 208], «шире око села» [9, с. 210], «провалля срібного відсвіту» [9, с. 221]; синекдохи («в люстрах заюрмилися мармизи, лисини, жовтілі обличчя гульвіс і п'яничок, бичі потилиці мочиморд, посоловілі пики військових» [9, с. 79] тощо. Мова письменника багата на епітети, порівняння, автор використовує перифраз «люди в білих сорочках», «з огорілими обличчями й мозолистими п'ятірнями» [9, с. 151], замість слова «українці», щоби підкреслити концептуальні особливості нації. Характеристика героїв роману чи речей характеризується порівнянням зі світом природи – «вони (вірші) западали, як зорі в глибокий яр» [9, с. 84], «його лукаво усміхнене обличчя, як заграва пожежі» [9, с. 133], «він входив у себе, немов слимак» [9, с. 149], «вона (Гальшка), як метелик, як пелюсток, в своїй жовтій суkenочці побігла до бабусі» [9, с. 149], «Олелько підвів свою голову, як вуж» [9, с. 237] тощо. Використання стилістичних фігур надає емоційного відтінку оповіді, передає національний колорит та відображає дух та міць українського народу.

Ю. Косач володіє витонченою поетикою, яка дозволяє йому створювати не лише оригінальні образи, на кшталт Тріадо, але й утворювати нові слова – okazіоналізми. Так, у романі зустрічаємо лексему «перлиннолика» [9, с. 189], «розкрилля» [9, с. 198], «грайморе» [9, с. 239]. Мовна картина світу в його творах не лише передає події, але й створює унікальну атмосферу, сповнену поетичності та емоційної напруги. Цю напругу допомагають відобразити градації, ампліфікації, полісіндетони, ампліфікації, іронії тощо. Так, Ю. Косач, зображуючи танець панянки, вдається до використання градації: «Рославські панянки злетіли, мов метелики, легкі, як пелюстки руж... Паркет лискотів... До рославських панянок підлетіли, мов на

крилах, офіцери... Вони перлися спочатку до тітки Лари... І аж шуміли, як ліс, атласні сукні, задріботіли паняньські срібні пантофелки... табунно тупотів, шаленів, видзвонував острогами і зеркалися на паркеті, як стадо степових ошалілих тарпанів» [9, с. 79–80]. Також, за допомогою стилістичної фігури поетичного мовлення полісиндетону (багатосполучниковості) автор намагається посилити ліричну виразність та медитативність. Багатосполучниковість як засіб градації надає прозовому твору напруженого експресивного колориту. У романі читаємо: «Поміж жандармами показався Петрусь, її братчик, як зголено його кучері, що змалку так буйно розвивалися, як входив він з усіма арештантами у київський потяг, як лиховісно багрянели грати на вікнах, як втиснено жандармами карбованці... як рушив потяг, щоб далеко Петруся відвезти, як хвилювалася юрба рідних на пероні, як вдарили в'язні: «Шалійте, шалійте, кати», що аж грати затремтіли...» [9, с. 119]. Поступове нагнітання засобів художньої виразності підвищує емоційно-смыслову значущість роману. Автор полюбляє використовувати також і ампліфікацію, зокрема, зображуючи перебування Оленька вдома, Ю. Косач пише: «... Час зупинився, він, як шуліка, завис крилом у небі, а там бурхає (у Парижі) життя, там ненагле життя. Там джерело усього нового...» [9, с. 193]. Автор тричі повторює обставинний прислівник місця «там», щоб підкреслити, експресивно посилити висловлену автором думку.

Сімейна хроніка «Сузір'я Лебеда» Ю. Косача, як стверджує науковець Р. Радішевський, – це «справжня національна українська епіка» [1, с. 45]. З метою увиразнення мовлення героїв, посилення емоційності оповіді, відтворення національного колориту доби, автор уводить у художню канву твору фразеологізми. Ю. Косач віддає перевагу фраземам, джерелом походження яких є усна народна творчість. Як усталені вирази, вони зберігають та відображають культурні коди нації, уявлення, стереотипи його етносвідомості, образи українського народу, його специфічний гумор. Отож, у тексті роману читаємо: «ти розумієшся на музиці, як вовк на зіздах» [9, с. 61], «мені верблюд на вухо наступив» [9, с. 61], «своя сорочка завжди ближча» [9, с. 121], «вішати собак» [9, с. 121], «кисть затонка» [9, с. 133], «риба схопила за гачок» [9, с. 180], «пошити в дураки» [9, с. 227], «сльози точать» [9, с. 228], «гострити ножа» [9, с. 228] тощо.

Домінантами національно-мовної картини світу є використання Ю. Косачем слів-символів у романі «Сузір'я Лебеда». У самій назві роману – образ-символ, у якому глибокий національний підтекст. Так, Сузір'я Лебеда – це сузір'я північної півкулі, що є символом життя. Лебідь – це гордий і красивий птах, що є символом роду Рославців (українських інтелігентів), які дбали про культурні цінності рідної землі, їх розвивали та примножували. Вони були переконані, що українці здобудуть власну державність.

Герої роману розуміли, що підвлані часу, тому рано чи пізно їхній рід розпадеться, бо завжди на зміну старому ладу приходять новий. Час нагадує героям роману шуліку, який «завис крилом у небі» [9, с. 193]. Шуліка – національний образ-символ, який уособлює зло, агресію, ворожість, нещастя чи загалом якусь безжалюну силу. Оленько в очах Тріадо виразно побачив «розкрилля шуліки, що черкало земноводне плесо. Шуліка допадав лебеда, багряного, від присмерку над сагою» [9, с. 215]. Шуліка – символ часу, що здатний все знищити, змінити.

Сузір'я Лебеда – це сукупність небесних зір, що символізують у християнстві душі померлих у раю. Лебідь в українській народній традиції є водночас символом краси та смутку. Ю. Косач зображує у романі самотнього лебеда, що, очевидно, є відображенням стомленої душі письменника. Символічним є зображення лебеда в кінці твору: «Могутній гордий птах плавав у чорній воді, що в українському народному світобаченні символізує силу, яка несе загибель і проминальність усього суцього» [10, с. 31]. В образі роду Рославців символічно простежується образ України. «Розвалюється рід, а з ним – і панська Україна. Але є надія, що ці зміни відбуваються не даремно, а для того, щоби натомість народилося щось нове, сильне і життєствердне» [10, с. 32].

У «Сузір'ї Лебеда» яскраво представлено систему образів-першоелементів, які постають у чотирьох стихіях: вогонь, вода, земля і повітря. Панівним елементом у структурі художнього тексту є образ землі. Для українців земля – це мати-годувальниця, їх міцне духовне осердя. В аналізованому романі вона постає ще також як могутня істота, що є втіленням ідеї добра та справедливості, у ній – спасіння українців. Отже, архетип Земля – Матір – Україна є визначальним у романі. Водні образи в романі представлені досить широко: вода, річка, ставок, потік, криниця, океан, калюжа, злива, гроза тощо. Вода – це джерело життя, «коліска земного життя» [9, с. 183], символ народження і відродження, чистоти й очищення, водночас знак непевності, ненадійності й небезпеки. У Ю. Косача вода має надзвичайні властивості, магічну силу, є символом часу, швидкоплинності людського життя, це сила, що несе забуття. Ю. Косач у романі зображує грозу: «Дядько Сила хрестився... люди бігали, мов потратили голови,... ревіла худоба, гегали гуси, іржали коні» [9, с. 83]. Рославці вірили, що «на людях і смерть не страшна, єдність громади долає гнів незримих прасил» [9, с. 83], тому під час грози завжди збиралися разом. Період передгрози – символічний образ передчуття війни. Не випадково дядько Сила бачить уночі закутих у сталь лицарів, що також, за народним повір'ям, є ознакою неминучості війни.

Повітря представлено образом вітру, що є уособленням неспокою, оновлення, швидкості, іноді несе ідею нищення, суму та журби. Зокрема, зображуючи похорон народного месника Тріадо, автор зауважує, що його дух літає над садом, людське «голосіння й причитування були лиховісні, як вітер-верховик, що гнув верхів'яття лип і тополь» [9, с. 263]. За допомогою цього символу Ю. Косач підкреслює проблему руйнації роду.

Образ вогню символізує захист та очищення душі, родинний загишок. Тітка Лара відновлювала справедливість – палила панські маєтки і, вдивляючись у вогонь, розуміла, що зла злом не перемогти. У романі герої на Івана Купала стрибали через вогонь, щоб очистити власні душі.

Оригінальною в Ю. Косача є символіка кольорів, зокрема в аналізованому романі все ж таки синьому кольору та його відтінкам відводиться значна роль: синє небо, синій ліс, блакитні чи сині очі тощо. «Очі стали з-темна-сині, великі і таїнні» [9, с. 5]; «...степ і степ, небо синє, аж темне, тільки пташки співають» [9, с. 98]; «Оленькові не хотілося виїздити: надто прозоре, надто синє було це небо» [9, с. 272].

Мову романіста науковці відносять до орнаментального стилю. Однак стиль Ю. Косача, еволюціонує, мужніє, як зауважує Ю. Шевельов, орнаментальність подекуди зникає, він надає більшій ваги слову, ніж реченню. Ю. Косач не боїться

експериментів, уводить у текст свого роману різноманітні стилістичні фігури, надаючи твору архаїчності й водночас екзотичності, вставні та вставлені конструкції, відокремлені члени речення, оригінальні звертання тощо. Мова твору допомагає втілити концепцію багатокультурності, вона є своєрідним ключем для декодування національної культури, планом вираження ментальності певного етносу у вигляді асоціацій, що трансформуються в культурний концепт [11, с. 26]. Вона представляє людину як носія певних ментальних кодів.

Висновки. Національно-мовна картина світу в «Сузір'ї Лебедя» Ю. Косача є багатогранною. Її домінантами можна вважати емоційно забарвлену лексику, представлену оригінальними новотворами (оказіоналізмами і здрібно-пестливими та згрубленими словами), синонімами, діалектизмами, архаїзмами тощо. Серед важливих мовних засобів реалізації національно-мовної картини світу варто визначити слова-символи, фразеологізми, прислів'я та приказки, наявність великої кількості метафор, персоніфікацій, порівнянь, епітетів, які передають національний колорит, є втілення українського характеру. Використання в мовленні оповідача засобів фольклорної поезики розширює межі зображення національного світу, надає роману оригінального стильового забарвлення.

Література:

1. Радішевський Р. Юрій Косач: література як голос нації: монографія. Студії з українистики. Вип. XXIII. К.: Вид-во «Талком», 2018. 384 с.
2. Семенко С. «...Я – теж син цього народу, нехай і блудний» (штрихи до публіцистики Юрія Косача). Образ: інформаційний бюлетень / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Ін-т журналістики. Київ, 2009. Вип. 10. С. 45–49.
3. Войтенко В. День людської ери. Слово Просвіти. 2005. Ч. 44 (317), 3–9 листопада. С. 10.
4. Шерех Ю. Пороги і Запоріжжя: Література. Мистецтво. Ідеології: у 3 т. Харків: Фоліо, 1998. Т. 1. 1998. 605 с.
5. Шерех Ю. Року Божого 1947. Нові дні. Торонто, 1951. Ч. 15. Квітень. С. 14–20.
6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля. К, 2006. 716 с.
7. Загнітко А. П. Лінгвокультурологія: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / А. Загнітко, І. Богданова; за ред. А. Загнітка. 4-те вид., перероб. і доп. Вінниця: ТВОРИ, 2024. 264 с.
8. Заремська І. М. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. 2011. Вип. 7. С. 396–401.
9. Косач Ю. Сузір'я Лебедя: роман. Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коця, 1983. 276 с.
10. Юрчак Г. Образи-символи в романі «Сузір'я Лебедя» Юрія Косача. *Мандрівець*. Тернопіль: вид-во «Мандрівець», 2012. № 6 (102). С. 29–33.
11. Жайворонок В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. *Мовознавство*. 2004. № 5–6. С. 23–35.

Yurchak H., Muzyka T. Features of the national language picture of the world in the novel “Constellation of the Swan” by Yuriy Kosach

Summary. This article explores the national and linguistic worldview in the novel “Suzirria Lebedia” (“Constellation of the Swan”) by Yuriy Kosach, a twentieth-century Ukrainian immigrant writer. It reveals that the national and linguistic worldview emerges from the artistic language's reflection of the perception and interpretation of the surrounding world and human experience. The study demonstrates that the linguistic worldview is a complex system of concepts reflected at various levels of language, particularly lexical, grammatical, and phraseological. In “Suzirria Lebedia” (“Constellation of the Swan”), the linguistic worldview is multifaceted, characterized by emotionally charged words, symbolic terms, neologisms, synonyms, dialects, archaisms, phraseology, proverbs and sayings, catchphrases, aphorisms, and a plethora of stylistic figures including metaphors, personifications, parallelisms, comparisons (simple, compound, adjunctive, negative), epithets, gradations, amplifications, polysyndetons, inversions, periphrases, and tautologies that convey national flavor and embody the Ukrainian character. The use of folkloric poetics in the narrator's speech broadens the depiction of the national world and imparts an original stylistic color to the novel. The article demonstrates that the author's unique worldview influences the selection of stylistic devices to create the desired narrative tone. It examines the incorporation of legends, folk songs, signs and superstitions, beliefs, proverbs, and sayings into the artistic fabric of the work, contributing to a distinctive national and cultural atmosphere. Quotations from the works of Taras Shevchenko, Ivan Franko, and Lesia Ukrainka are also prominently featured, enhancing the nationalistic perception, elevating the patriotic spirit, and imbuing the vocabulary with heightened emotional intensity. The analysis of Yuriy Kosach's artistic style reveals the process of creating a unique national and linguistic worldview, contributing to the formation and preservation of the national identity and spirituality of the Ukrainian people.

Key words: national and linguistic worldview, stylistic devices, phraseology, story, novel.